

Перелігін УКРАЇНСЬКИЙ РИНОК М'ЯСА

А. Загальний стислий огляд

1. Логіка промисловості і ланки виробничого ланцюга

Передумови

Перед розвалом Радянського Союзу українська м'ясна промисловість складалася з наступних ланок (всі вони знаходились у власності держави):

- Колгоспи і радгоспи - асоціації селян, які розводили домашню худобу. Більшість тварин відправлялася на скотобойні у відповідності до замовлень м'ясопереробних підприємств, а невелика частина худоби і м'ясо, що вироблялося в приватних домашніх господарствах надходили на регіональні ринки бакалії, які тоді були організовані, а також безумовно регулювалися і контролювалися державою.

- М'ясопереробні підприємства виконували функції забою худоби на бойнях і переробки м'яса, а також виробництва ковбас (сосисок). Звичайно постачання тварин на м'ясокомбінати було жорстко прив'язане до декількох колгоспів або радгоспів, через це потреба в будь-якій конкуренції за постачання худоби відпадала. Продукція м'ясокомбінатів постачалася в певні групи крамниць бакалії, закупки здійснювались за рахунок державних резервів, або ж йшла на експорт через централізованого державного посередника.

- Роздрібна мережа гастрономів (бакалійних крамниць) одержувала перероблене м'ясо і м'ясні вироби звичайно від певних груп м'ясокомбінатів. Імпортована продукція доставлялася цим крамницям централізованою державною юридичною особою і її частка в загальному обсязі м'ясних виробів була незначною. Та ж сама юридична особа також керувала експортом м'ясних виробів і м'яса.

Нестача конкуренції, планове ведення господарства і система розподілу продуктів харчування, що тоді існувала, негативно впливали на мотивацію у виробництві і на якість продукції, яка вироблялася, обмежуючи затвердження нових ідей в областях диференціювання м'ясних виробів, пакування і розробки нових видів м'ясних виробів, також як і спроби знизити витрати при виробництві не досягли успіху. Жодна реклама взагалі не використовувалася. В результаті, промисловість тривко занепадала, що мало результатом швидке нівелювання активів, низький контроль якості і нестачу розробки нових видів виробів.

Теперішня ситуація

Економіка України часів перехідного періоду усунула колишнє регулювання ринку, виключаючи мікро - і макроекономічні показники (наприклад податки, мито, імпорт і експорт). Існуючий виробничий ланцюг був преобразований таким чином:

- Колгоспи і радгоспи були приватизовані передусім робітниками шляхом їхнього "викупу" (за приватизаційні сертифікати), і взагалі не відчували жодних змін в управлінні і структурі. В результаті, зміни в навколишньому ринковому середовищі захопили фермерів знезацька (більшість фермерів були з поганою освітою і не підготовлені у психологічному відношенні), що очевидно погано відображується на стані цих об'єктів. Отже, якість і чисельність домашньої худоби знижуються також частково через низьку якість відгодовування рогатої худоби. Така проблема спричинила відсутність стабільного постачання домашньої худоби на м'ясокомбінати, давши старт серйозній конкуренції між м'ясопереробними підприємствами.

- М'ясопереробні підприємства також були приватизовані з тими ж результатами: жодне реструктурування не мало місця через нестачу фондів і неспроможність або небажання керівників здійснити загальні реформи. Постачальний ланцюг залишається тим самим, пристосовуючись до змін в ринковому навколишньому середовищі: постачання і розподіл худоби здійснюються на договірній підставі з фермерами, а магазини залишають за собою вибір ділових партнерів-постачальників.

- Низькі витрати на організацію маленького ковбасного цеху стимулювали розвиток маленьких регіональних ковбасних цехів, що купують сире м'ясо у місцевих м'ясокомбінатів та виробляють невеликий асортимент ковбас (сосисок), зазвичай низької якості і ціни. Враховуючи чутливість попиту до ціни, ці маленькі підприємства виграють завдяки стабільному попиту на їхню недорогу продукцію на регіональних продуктових ринках, де вони звичайно реалізують свої м'ясні вироби.

- Розподільча мережа не дуже змінилася, існують ті ж самі крамниці, що співпрацюють на контрактній основі з великими місцевими м'ясокомбінатами. Єдиний новий чинник в цьому секторі - зростаюча конкуренція з боку дистриб'юторів імпорту, що поставляють свою продукцію існуючим великим складам (крамницям) або організують свої власні торгові заклади (або і те, і інше).

Ринкова частка продуктових ринків зростає в останні роки передусім внаслідок того, що продукти там мають більш низькі ціни, але якість часто можна порівняти з продукцією м'ясокомбінатів (деякі дрібні виробники ковбас (сосисок) можуть запропонувати традиційну гарну якість).

А. Ринок: сторона постачання

1. Вироби і структура

Україна виробляє передусім яловичину, свинину і домашній птах, інші види м'яса запропоновані на ринку м'яса незначною мірою.

Основні групи м'ясних виробів в Україні:

- Сире перероблене м'ясо;
- Ковбаси (сосиски) і копчені м'ясні продукти;
- М'ясні консерви;
- Інші вироби (ті, що використовуються в медицині для виробництва ліків, а також в шкіряній промисловості і т.ін.).

Згідно до нашої інформації, близько 45% всього українського м'яса продається свіжим або замороженим, 47% переробляється у ковбаси (сосиски) і приблизно 8% м'яса консервується (дані за 1996).

Асортимент готових м'ясних виробів тісно зв'язаний з обсягами переробленого м'яса - чим більша кількість м'яса переробляється, тим більше різноманітних виробів може бути вироблено. Експерти заявляють, що переробка 5 тон сирого м'яса щодня дозволяє підприємству виробляти приблизно 100 видів ковбас (сосисок) і інших виробів, беручи до уваги той факт, що повний асортимент (150 видів) може бути вироблений тільки за умови щоденної переробки 20 тон м'яса або більше. Для будь-якого м'ясокомбінату дуже заманливою є можливість організувати власну скотобойню: вартість домашньої худоби була б вдвічі нижче, ніж при придбанні розділених м'ясних туш.

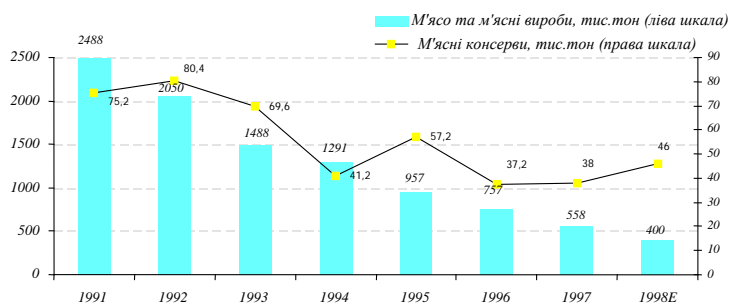
1. Розмір ринку і виробництво

а) Місцеве виробництво

(1) Виробництво і переробка сирого м'яса

В 1995 повний обсяг виробництва м'ясної промисловості складав приблизно 1.4 мільярду \$. Це означає, що ця промисловість є одним з лідерів продовольчого сектору національної економіки, складаючи 23% повного обсягу виробництва харчової промисловості. В теперішній час, ґрунтуючись на інформації, наданій керівництвом "Укрм'ясо", 80% ринку м'яса зайняті внутрішніми/місцевими виробниками, таким чином в 1995 році розмір ринку України оцінювався в 1.75 мільярду \$.

Мал. 2. Виготовлення м'ясних виробів в Україні, 1991-1998

Джерело:
статистики

Міністерство

Таким чином, виробництво м'яса і м'ясних виробів знижувалося приблизно на 29.7% щорічно (в середньому), а виробництво м'ясних консервів - на 18.5%.

Зниження обсягів постачань м'яса м'ясокомбінатам тривало далі в першу половину 1999, при цьому обсяг продажу склав тільки 155 тис. тон (за всіма категоріями, включаючи живу вагу), що склало тільки 58% в порівнянні з тим же періодом попереднього року. В результаті промислові потужності були задіяні лише на 20-25%.

Мал. 3. Баланс яловичини в Україні, тис. тон

	1996		1997	
Пропозиція (постачання)				
Місцеве виробництво	1047.8	90.6%	910	89.5%
Імпорт	33.4	2.8%	32	3.1%
Залишки з минулих років	75.2	6.5%	74.7	7.3%
Загальна пропозиція	1156.4	100%	1016.7	100%
Споживання				
Промислове виробництво	224	20.7%	196.5	21.3%
Корм для худоби та птахи	3	0%	3	0%
Збитки	0.5	0%	0.5	0%
Місцеве споживання	690	63.8%	670	72.7%

Експорт	164.2	15.2%	51.6	5.6%
Загальне споживання	1081.7	100%	921.6	100%
Решта	74.7		95.1	
<i>Решта у співвідношенні до загального споживання, %</i>	<i>6.9</i>		<i>10.3</i>	

Джерело: Бізнес #40, 6 жовтня, 1997

Свинина: щорічне споживання свинини на душу населення в 1996 складало 14.1 кг, з зростанням на 3.7% починаючи з 1995. Зважаючи на той факт, що тоді же спостерігалось повне зниження споживання м'яса на 3.3%, свинина є домінуючим продуктом українського ринку м'яса. Це передусім викликано порівняно низькими цінами і історичними традиціями українців, що віддають більшу перевагу м'якій і жирній свинині, ніж яловичині. Якість української свинини також помітно вище, ніж якість яловичини, і це співвідношення якості/ціна є більш привабливим.

Мал. 4. Баланс свинини в Україні, тис. тон

	1996		1997	
Пропозиція (постачання)				
Місцеве виробництво	789.3	90.6%	775.7	83.7%
Імпорт	25.4	2.9%	20.0	2.2%
Залишки з минулих років	56.7	6.5%	130.5	14.1%
Загальна пропозиція	871.4	100%	926.7	100%
Споживання				
Промислове виробництво	205.1	20.7%	150.0	21.3%
Корм для худоби та птаху	2.3	0%	5.0	0%
Експорт	-	-	-	-
Споживання населенням	511.2	63.8%	566.3	72.7%
Загальне споживання	740.9	100%	746.3	100%
Решта	130.5		179.9	
<i>Решта у співвідношенні до загального споживання, %</i>	<i>18.2</i>		<i>25.1</i>	

Джерело: Бізнес #35, 1 вересня, 1997

Баланс свинини вказує на те, що споживання свинини фактично зростає (всупереч споживанню яловичини). Однак, виробництво свинини все ще зустрічає низку труднощів і проблем, що відбивається в зростанні цін і слабкому асортименті.

(2) Виробництво ковбас (сосисок) і інших м'ясних виробів

Виробництво ковбас (сосисок) представлено наступними основними видами виробів:

- Варені ковбаси (сосиски);
- Сосиски;
- Копчені ковбаси;
- Інше.

Ці види продукції виробляються великою кількістю середніх і дрібних приватних підприємств, також як і великими м'ясопереробними підприємствами, які раніше належали державі.

Ковбаси (сосиски) - дуже популярний продукт в Україні, незважаючи на зниження обсягів виробництва протягом 1990-1996 майже в 5 разів - від 900 тис. тон в 1990 до 213 тис. тон в 1996 через зниження запасів домашньої худоби, нестачу постачань сирого м'яса і збільшення попиту, який тривалий час не задовольнявся в повному обсязі.

Мал. 5. Виробництво ковбас (сосисок) в Україні, 1985-1997, тис. тон

	1985	1990	1995	1996	1997
Загальне виробництво ковбас	768.1	900.1	276.7	212.9	206.0
Варених	369.7	450.3	119.9	85.0	78.9
Сосисок	84.6	84.2	47.6	34.1	34.2
Напівкопчених	142.9	182.0	65.5	52.2	52.0
Твердокопчених	17.1	19.2	6.6	7.3	8.5
Інших копчених	59.4	62.2	8.7	9.6	11.2
Інших	94.4	102.2	28.4	24.8	21.2

Джерело: Міністерство статистики

Наведена вище таблиця показує повне зниження обсягів виготовлення ковбас (сосисок) більш ніж в 4 рази або на 15% щорічно.

(3) М'ясні консерви

М'ясні консерви упаковуються в металеві або скляні банки. Асортимент м'ясних консервів, також як і ковбас (сосисок) і перероблених м'ясних виробів досить слабкий і українські покупці віддають перевагу

імпортованим виробам через їхні низькі ціни і більш широку різноманітність видів, часто нехтуючи низькою якістю. Імпортовані консерви зазвичай мають польське, австралійське або балтійське походження.

В 1990 було вироблене 140 мільйонів банок консервів (56 тис. тон) в порівнянні з 60 мільйонами банок (24 тис. тон) в 1996 (приріст склав 13 %).

Українське і Російське Міністерства оборони - головні споживачі м'ясних консервів, які випускаються в Україні. Великі обсяги замовлень на цей вид продукції можна пояснити слабким асортиментом м'ясних консервів і тривалим терміном зберігання.

б) Примітки по імпорту і експорту

Згідно інформації ринкових гравців, економічна криза в Україні - одна з головних причин імпорту і експорту сирого м'яса фермерами. В останні роки м'ясокомбінати мають тенденцію поширювати свої рахунки, що підлягають сплаті без ліміту та зменшувати ціни придбання м'яса нижче за міжнародний рівень. В результаті, сільгоспвиробники віддають перевагу відправленню м'яса і домашньої худоби на експорт, щоб отримати хоч і досить сумнівну, але ж трохи вищу платню. З іншого боку м'ясокомбінати змушені конкурувати за внутрішніх постачальників або навіть імпортувати м'ясо.

Протягом 1996-97 уряд намагався зменшити експорт домашньої худоби у відповідності до законів, що збільшували експортні мита для домашньої худоби до 75%. Звичайно, такі штучні заходи замість покращення навіть погіршували ситуацію. Підприємства почали задихатися під таким тиском і поголів'я домашньої худоби зменшувалося і далі. В результаті експорту скоро багато підприємств зіткнулись з необхідністю імпортувати домашню худобу або заморожене м'ясо.

12 червня 1997 Парламент України провів закон, що встановив мита в розмірі 30% на імпортовану домашню худобу і м'ясні вироби. Ефект від цієї захисної міри був порушений через велику кількість незаконного імпорту. В результаті конкуренція внутрішніх виробників з імпортом залишається дуже серйозною.

с) Загальний розмір ринку на 2000 рік

	Виробництво, тис. тон	Імпорт, тис. тон	Експорт, тис. тон	Розмір ринку, тис. тон
М'ясо та м'ясні вироби	558.00	62.30	175.40	444.90
Ковбаси, м'ясні консерви та інші вироби	206.00	6.70	38.80	173.90
ЗАГАЛОМ				618.80

Джерело: Міністерство статистики

1. Головні гравці

Основний обсяг створюваних всередині країни м'ясних виробів виробляється м'ясопереробними підприємствами-гігантами, що збереглися з Радянських часів. Більшість цих м'ясокомбінатів, що раніше виробляли 100 тон виробів щодня, є збитковими сьогодні. Середній обсяг продукції такого комбінату - не більш 40 тон щодня, що негативно відбивається на прибутковості підприємств.

Головні причини зменшення обсягів переробки м'яса:

- Погіршення розведення домашньої худоби;
- Сільгоспвиробники віддають перевагу експорту непереробленого м'яса, щоб отримати хоч будь-яку, навіть сумнівну платню;
- Жорстка фінансова політика;
- Нестача фондів для закупки і встановлення сучасного обладнання.

Незважаючи на те, що більшість підприємств тепер не є власністю держави, вони продовжують працювати за старими правилами і традиціями, що має такі результати: неспроможність керівництва швидко реагувати на зміни ринкового оточуючого середовища, малоефективна чисельність обслуговуючого персоналу, низька виробнича дисципліна. Ситуація далі погіршується через зростання енергетичних витрат, падіння попиту і багаточисельні борги дистриб'юторів.

Враховуючи факт сильної конкуренції на ринку, дуже важливим чинником є широкий асортимент і комбінування різноманітних видів виробів. Сьогодні найбільш привабливими для споживачів є відносно дешеві, але готові до вживання різноманітні види м'ясних виробів: ковбаси (сосиски), хот-доги, копчене м'ясо. В споживанні передусім домінують хот-доги, варені ковбаси (сосиски), після цього копчені види м'ясних виробів (копчені ковбаси (сосиски), копчене м'ясо). Знову ж таки, попит дуже дошкульний до ціни.

Взагалі, наступні підприємства вважаються лідерами українського ринку (хоча точні цифри їхніх ринкових часток не приводяться):

Черкаський м'ясокомбінат - вважається найбільш потужним підприємством в Україні в області виробництва м'ясних консервів. Середній обсяг щорічного виробництва - 45 мільйонів банок, що дорівнює 18 тис. тон. В 1996 було вироблено тільки 18.6 мільйонів банок (7.44 тис. тон).

Київський м'ясокомбінат може виробляти 113 тон ковбас (сосисок), 37 тон напівготових ковбас (сосисок), 12 тон свіжої яловичини і свинини і 1 тону жиру щодня. Виробництво досягло максимуму 36 тис. тон в 1989-90. Є склад-холодильник на 30 тон сировини. Головна перевага: істотна ринкова частка в Києві, який є найбільш привабливим і цінним ринком України.

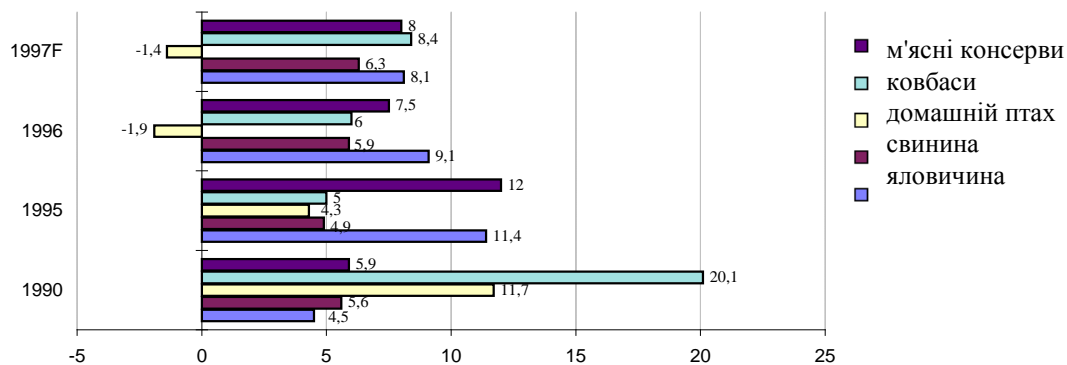
Мелітопольський м'ясокомбінат - нове обладнання (вакуумна упаковка), може виробляти 120 тон продукції щодня (загальний обсяг продукції квітня - тільки 280 тон). Активно продає свою продукцію в 8 областей України: Запорізьку, Донецьку, Київську, Дніпропетровську, Кримську, Харківську, Херсонську, Одеську.

Донецький м'ясокомбінат Виробництво в 1997 склало 1 мільйон 215 тис. тон, в 1996 - 1.244 тис. тон. Прибутковість - 4% (в попередні роки - 10 %). Головні проблеми: зменшення розведення домашньої худоби було більш болісним в промислових областях України, тобто стосувалось і Донецьку. В результаті підприємство втратило істотну ринкову частку, поступившись нею іншим м'ясокомбінатам.

1. Прибутковість і ціни

Звичайно, цільова чиста прибутковість м'ясокомбінатів перед економічною кризою складала близько 10-20%. Однак, враховуючи існуючі ринкові умови, багато підприємств будуть не в змозі підвищувати прибутковість більше 4-5%. Це передусім викликане низьким використанням потужності виробництва, що в свою чергу залежить від зменшення кількості домашньої худоби і якості. Мал. 18 показує середню чисту прибутковість м'ясопереробного виробництва в 1990-1997:

Мал. 6. Прибутковість виробництва м'яса, %, 1990-1997

Джерело: Міністерство статистики

Засоби для підйому прибутковості різноманітні: від поліпшення використання продуктивних можливостей підприємства до розробки і впровадження у виробництво нових рецептур, компонентів і матеріалів, щоб зменшити витрати.

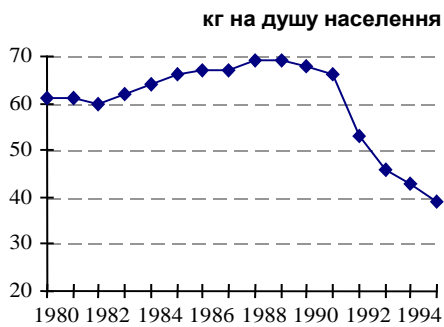
Створювані всередині України м'ясні вироби зазнають сильної цінової конкуренції з боку імпортованих виробів. Так, найдешевіші вироби імпортуються Польщею, за нею слідують Австралія, Італія, Бельгія і країни Балтії.

Взагалі, 1998-1999 роки характеризувалися стабілізацією цін на рівні світових через більш вагомий вплив імпорту на внутрішні ціни на м'ясо.

А. Ринок: сторона попиту

Незважаючи на те, що традиційно перевага віддавалася м'ясу і ковбасам (сосискам), протягом останніх восьми років споживання м'яса і м'ясних виробів в Україні падало через різке падіння рівня прибутків населення:

Мал. 7. Споживання м'яса і м'ясних виробів в Україні

Джерело: USDA

Згідно даним Департаменту сільського господарства США, Україна в 1995 досягла найнижчого рівня споживання м'ясних продуктів на душу населення: тільки 39 кг на рік. Найвища норма споживання була зареєстрована в 1988 (69 кг), що означає, що реальний потенціал українського ринку є вдвічі вищим (за означений період також мав місце негативний темп приросту населення).

Враховуючи низьку платоспроможність значної частини населення, дешеві ковбаси (сосиски) і м'ясо є найбільш популярними виробами. Тому подібні м'ясопродукти значно легше продаються на ринках бакалії, ніж в міських крамницях, тому що останні зазвичай пропонують товари кращої якості та упаковки, що піднімає ціну на них.

Таким чином, переваги споживача, здається, віддані дешевим м'ясопродуктам, а також свинині і домашньому птаху як видам м'яса.

Перевага споживачами тих або інших видів продукції є також зумовленою зміною сезонів: споживання жирних м'ясопродуктів (наприклад, копчених ковбас і м'яса) зростає восени - взимку і падає влітку.

Д. Складники прибутковості м'ясної промисловості

На основі згаданих вище даних, ми хотіли б виділити такі складники прибутковості м'ясної промисловості:

Постачання м'яса: більшість українських м'ясокомбінатів страждає саме через цей чинник. Тісні зв'язки з фермерами або утворення вертикально інтегрованих підприємств, які б мали у своєму складі як ферми, так і м'ясокомбінати - то є найбільш логічне вирішення цієї проблеми для м'ясокомбінату, який би гарантував високу якість і постійне постачання сировини. Незважаючи на те, що в світовій практиці є тенденція розподілу фермерських господарств і м'ясокомбінатів (що переробляють червоне м'ясо), українська дійсність в теперішній час диктує протилежний засіб роботи.

Модернізація технологій обробки м'яса (наприклад, вакуумна упаковка) покращила б конкурентоздатність виробів в порівнянні з тими, що імпортуються;

Диференціювання виробів - розробка нових підкласів виробів (з низьким вмістом жиру, солі і т.ін. і створення попиту на них через рекламу. Ця техніка в теперішній час широко використовується в світі; однак, можливо, що її застосування в Україні найближчим часом є неможливим, зважаючи на занадто високу чутливість попиту до ціни

Розширення асортименту виробів - наприклад, вторгнення у ринок дитячого харчування;

Реклама (наприклад гасло " Купуйте українське! ") Покупці більш активно купують вироби, які їм вже знайомі. Цей чинник спричиняє деякі труднощі на шляху маркетингу нових марок м'ясопродуктів (особливо імпортованих), які складають 20% асортименту виробів, запропонованих у крамницях Києва. З іншого боку, це розкриває особливу потребу в рекламі різноманітних марок українських виробів, тому що в теперішній час більшість м'ясних виробів розглядаються покупцями як предмети споживання, а не як торгові марки.

Е. Резюме

Поточна криза української м'ясної промисловості м'яса сталася через такі найсуттєвіші проблеми:

- Нестача реструктурування і оборотного капіталу в фермах в сполученні з невірною сільськогосподарською політикою уряду мали за результат безперервне зниження матеріальних запасів домашньої худоби протягом останніх 7-8 років;

- Та сама нестача реструктурування і оборотного капіталу на м'ясопереробних підприємствах негативно впливає на їхні відносини з фермерами, що на тлі децентралізації промисловості і розвитку ринкових відносин скінчається подальшим порушенням постачань худоби на м'ясокомбінати;

- Нестача оборотного капіталу і погане управління на м'ясокомбінатах обмежують розробку і впровадження творчих ідей в упаковці, рекламі, вдосконаленні якості, диференціюванні виробів і розширенні асортименту готових м'ясопродуктів.

- Всі вищенаведені чинники знижують конкурентоздатність українських виробів у порівнянні з

імпортованими товарами.

В той же час, український ринок при сприятливих умовах може майже вдвічі збільшити свій теперішній розмір, що відкриває більші можливості для зростання і відродження України після існуючої економічної кризи.

Ведучі види м'яса в Україні - свинина і домашній птах, останній має перевагу завдяки кращій харчовій цінності і конкурентоспроможній ціні. Високий вміст жиру і холестерину в українській свинині був головним недоліком цього виду м'яса протягом тривалого часу. Однак, досить швидко ця проблема буде вирішена та не буде вважатись настільки важливою, завдяки більш високій якості і сильній історичній перевазі свинини українцями.